

Summary

Dotsenko M. V. Structure of name-type in existential text (based on the V. Pidmohylny's novel «City»).

In the article distinguishes semantically filled microcontextsof operation of poetonym that correlate with basic existential modes. Identify connotations that most intensified; traced their means of expression. Fixes semantic structure of poetonym.

Keywords: poetonym, name-type, existentialism, existential mode, modernism, context.

УДК 821.161.3.09

М. В. Жилін

ГОЛОВНА ТЕМА ДАВНЬОУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ АРАХНОЛОГІЇ

Реферат. Дослідження елементів флори і фауни в поетичних екосистемах вимагає ретельного аналізу на мікрорівні. Одним з характерних зоологічних образів традиційної риторичної культури в давньоукраїнській літературі є павук і головний продукт його життєдіяльності – павутиння. Аналіз випадків використання цього образу головним чином за доби бароко дає можливість стверджувати, що смисли, пов'язані з ним, відмінні від новосвропейських або очікуваних сучасним реципієнтом.

Попри відносно малу кількість староукраїнських пам'яток, у яких згадується павук і павутиння, їхні образи зустрічаються регулярно майже в усіх жанрових різновидах. Образи павука і павутиння позначені обмеженою риторичною валентністю: вони становлять елемент стійкого алегоричного утворення, головним смислом якого є марність, минуцисть поцейбічного життя людини.

Аналізуючи розвиток головної теми літературної арахнології, можна дійти висновку про незначну варіативність смислів і контекстів, пов'язаних з образами павука і павутиння. Основними варіаціями ванітативного мотиву є небезпека боговідступництва, пересторога перед єрессю та владолюбством. Головна тема є успадкованою з Біблії через посередництво східної патристики та давньоруського проповідництва.

Ключові слова: павук, павутиння, образ, алегорія, риторика, мотив, фауна.

Серед усього неозорого масиву українського барокового письменства творчість Григорія Сковороди вирізняється за багатьма параметрами. Цю винятковість можна пояснювати як загалом, так і в деталях. Ми розглянемо таку деталь, яка досі не привертала увагу дослідників. Мається на увазі несподівана прихильність Сковороди до образу павука, який, жодного разу не з'являючись у «белетристиці» («піснях», байках), регулярно виринає у теологічно-філософських трактатах. Ось цитата з «Кільця»: «Высокая рѢчь есть мир. Не будьте наглы, испытайте все опасно. Не полагайтесь на ваших мыслей паутину» [16, с. 388], а ось – із «Сіону»: «Но когда на домашней нашей стезѢ о бревно претыкаемся, тогда и на улицах друга нашего, нас, по лицу судящих лицемѢров, самая мѢлочная соблазняет щепка: заплутываемся, как кровожадная муха, в пагубную паучину плотских дум, подло ползущаго сердца нашего; падаем в сѢть и мрежу не чистых уст наших; погрязаем, как олово, в потопѢ лстиваго языка; погибает вѢчно в священнейшем сем лабиринтѢ, не достойны вкусить сладчайшія онья пасхи: «Един есмь аз, дондеже преиду» [14, с. 292]. Чому в такому непривабливому контексті згадується саме павутиння?

Якщо літньої ночі посвітити на зовнішні стіни будинка, на кущі квітів у палісаднику або на дерева в садку, можна помітити невинну хижу діяльність одвічних наших сусідів – великих і маленьких павуків. Їхня нелюдиноподібність відлякує, викликаючи в підсвідомості архаїчний страх перед чудовиськами (скупе освітлення, а головне – тіні, що є його наслідком, буцімто збільшують павуків, а контраст між дрібним членистоногим та його гіпертрофовано великим силуетом на білій стіні затишної сільської оселі – цей контраст гнітить людину, а до нашого незацікавленого, мовляв за Кантом, естетичного задоволення долучаються солодкаво-моторошні відчуття жахливого і потворного). Але неусвідомлений страх перед павуком –

твариною, що попри свою цілковиту нелюдськість оселилась у нашому комфортному просторі, – не є лише ірраціональним. Ми бачимо його наполегливу цілеспрямовану працю ткача – працю, страхотлива логіка і неблаганність якої не віщує людині нічого приємного.

*Жовтий павук шиплячий
ворушить огневим ротом
вібрує кут несплячий
телеграфним дротом
Тріпотять листки віджилі
перед подихом міської смерти
я умру нарочито віддих спинивши
у десять годин без чверти, -
або
Калюжа, мов розчавлений павук,
сліпла шлях і заступала кроки,
чіпляючись до походи людської
і присмеркових зойків...*

У цих поезіях Михайля Семенка та Василя Стуса образ павука є супутником страху смерті – смерті в місті, яке за логікою цивілізаційного прогресу не може бути затишним обійстям для монстрів з минулого. Але ж чому електрика, трамваї чи паровози, фабрики-молохи та будинки розпусти – ці атрибути модерного міста – видобувають з пам'яті цілком урбанізованої людини прадавні міфологічні страхи? Найпоследовніша спроба раціоналізувати ірраціональний страх перед павуком – усвідомити підсвідомий його характер, тобто витлумачити сон про павука. Таким чином (не без впливу психіатричних практик Фрейда) з'являються пояснення арахнофобії у представників Віденської психоаналітичної спілки. Концепція, яку створив, за оцінкою Фрейда, його «найкращий учень» – Карл Абрагам, – нібито пояснює феномен страху перед павуками, тим не менш здатна зробити цю фобію клінічною: «Павук насамперед являє собою злу матір (за формою подібну до чоловіка), а потім чоловічий статевий орган, що приписується їй. Павутиння павука являє собою лобкове волосся; а окрема нитка має значення чоловічого статевого органу» [1, с. 345]. В принципі, якщо не зважати на зауваження скептиків про те, що інтерпретація Абрагама є виплodom його власної нездорової уяви (та й не один Абрагам дотримувався таких поглядів), ця інтерпретація мала б задовольнити сучасну філологію, позаяк 1) сама потребує інтерпретацій; 2) з огляду на притаманну їй суб'єктивність в аргументації робить «темні» місця в поезії ХХ століття про павуків ще темнішими; 3) повідомляє про необхідність пошуку джерел образу павука в новітній поезії поза межами будь-якої культурної традиції.

Але так було не завжди. Більше того, психоаналітичні спроби вивчення арахнофобії, які згодом посилювались завдяки новим відкриттям структурної антропології та етнографії, цілком перебувають у межах нової естетики з її естетизацією та виправданням пекельного. Рядовий представник безхребетної фауни Євразії – *Araneus diadematus*, павук-хрестовик, – плетива якого ми здебільшого й спостерігаємо в наших садках, завдяки своїй взірцевій тератоморфності та парадоксальному хрестоподібному малюнку на зовнішній стороні абдомена (брюшка), став жертвою потужного культурного зламу меж традиційного та модерного світоглядів. Ганс Зедльмайр так характеризує сенс нової естетики: «Елементом або навіть гештальтним принципом цілих напрямків сучасного мистецтва, що захоплюють все приступне зображенню, стають і ті художні типи формоутворення, які спочатку розвивалися під виглядом питомих ознак пекельного світу і застосовувалися винятково в зображеннях цієї сфери. До того ж неможливо припустити історичну взаємозумовленість цих явищ: сучасні типи формоутворення виникають спонтанно – через огиду до людського та природного первнів і через звернення до первня хаотичного та інфернального» [7, с. 390]. Образ павука в модерній культурі стає елементом пекельного, що десь від часів Босха *інфільтрується* в царину естетики і навіть життя.

Образ павука в традиційній християнській культурі не буде цікавий для психоаналітика. Сенси, що його супроводжують, як на сучасного реципієнта, який очікує від «давнього» павука як не інфернальності, то бодай таємничості, – є достатньо одноманітними. В оригінальному українському письменстві образ павука є невіддільним від основного продукту його діяльності – павутиння, що вперше згадується в одному з ранніх (межа XI – XII століть)

списків «Сказання і страсті і похвали Святим мученикам Борису і Глібу»: *«Аще пойду вь домъ отца своего, то языци мнози еда превратятъ сьрце мое, яко прогнати ми брата моего, яко же и отець мой прежде святого крещеня, славы ради и княжения мира сего, иже все мимоходитъ и хуже паучины, – то камо имамъ прийти по отишьствию моемъ отсюду?»* [4, с. 5]. Відчувається, що павутиння як алегорія марності, минушості поцейбічного життя, його спокус, смутків та радощів у староукраїнській агіографії постає як елемент вже готового, а відтак неодноразово апробованого риторичного прийому. Важливо, що тут, на початку вітчизняної літературної біографії павука, ванітативний мотив прив'язано до поняття про «княжение мира сего», про царську владу.

Важко визначити, чи була ця прив'язка актуальною для образу павутини за доби «великого літературного мовчання» на українських землях XIV – XV століть. Гіпотетично, користаючи з поради М. Грушевського, можемо реконструювати долю алегорії, звертаючись до північних пам'яток, що тривалий час живилися пам'яттю про велику руську літературну традицію минулого. Так, у «Суздальському літописі» під 1216 роком житійний мотив відмови від мирської суєтності ростовського єпископа Пахомія, «іже преставися», зустрічаємо характерну і, судячи з усього, чи не обов'язкову для цього жанру фігуру: *«Всѣми дѣлы оутѣшае печальныа . не хваляся ни о чем же суествомъ пустошнаго свѣта сего. еже скоро мимоиде . и хуже паучины. но паче хваляся глице . Павлово слово поминае»* [10, с. 439].

Аж до XVIII століття, до розвитку алегорії павутиння в продуктивний концепт, про що йтиметься нижче, цей спосіб використання образу та цей його смисл будуть незмінними й поширяться з житійного гатунку на інші літературні сфери. Головний мотив реалізується в більш-менш традиційних риторичних формах. Слід, втім, наголосити, що попри позірну продуктивність образів павука та павутиння, частотність їхнього використання в книжній традиції є несподівано малою, значно поступаючись головним членистоногим «конкурентам» – бджолам («Пчола») і мурахам. Ця статистика дуже важлива, адже складна когнітивна операція, яка обумовлює зв'язок між образом та його смислом у риторичну добу, уможливується лише в разі регулярного повторення – повторення буквального і в ідентичних топосах. Відтак, задля того, аби бодай якось мотивувати підзабутий смисл образу павутиння, давнє письменство вдається до введення більш прозорих синонімів. Найчастіше павутиння ототожнюється з «прахом»¹, як в оповіданні про початок Густинської обителі: *«О воистинну есть близ господь вьсѣмъ призывающим его. Во малѣ же временѣ чудовьнѣ сие сопрята господь, не яростнѣ же, ни рвениемъ, ниже коим свѣтовьнымъ страшениемъ, но своим святымъ милосердиемъ безъмѣрным и премногим сие усмири, аки паучину или прахъ очищъ»* [11, с. 155]. Такі пояснення арахнологічної символіки через синоніми – на початку XVII століття (час створення Густинського літопису) уже цілком звичне явище: це наслідок чимдалі інтенсивнішої орнаменталізації стилю, що реалізувалася, насамперед, у «бароково-екстатичному нагнітанні близькозначних слів», за влучним визначенням Юрія Шереха.

Очікувано щодалі регулярніше буквалізується ванітативний смисл образу павутиння у фрагменті «Синопису» від 1678 року, що оповідає про час нападу татар на Чигирин: *«Град же Чигирин свободен бысть от всяких бѣд и зпятая сѣть суеумнаго намѣренія агарянскаго на богоспасаемый царственный град Киев, аки паучина, сокрушиися»*. Якнайточніше значення слова «суеумний» подає у своєму перекладі «Синописа» І. Жиленко – «марнотнотдумний» [6, с. 134].

Риторична повторюваність, а відтак певна емоційна заяложеність павутиння не має на меті створити ефект ірраціонального страху. Павутиння як алегорія примарності світу сього і марності суєтного життя унаочнює лише *небезпеку гріха*. До того ж – і це важливо – ідеться про гріх у потенції, гріх, говорячи по-аристотелівському, сприйманий неентелехійно. Ідеться, насамперед, про популярний мотив *перестороги* перед появою в людини *гріховних намірів*. Ентелехійний гріх загрожує чимось набагато страшнішим за павучі тенета – геєнною, пеклом, бісами в найрізноманітніших формах та й самим «князем миру сього». Уся ж арахнологічна дидактика передбачає можливість людської волі зійти з хибного шляху, що веде в бісівське павутиння.

¹ Дуже часто павутиння сусідить із «прахом» не лише в риторичних фігурах. Так, у «Повчанні» Арсенія Желіборського (1632) є цілком побутово-натуралістична настанова: «Церковъ держи чисто без праха и паучины, найпачеже олтарь» [13, с. 208].

Загалом тема павука і павутиння, як можна бачити, пов'язує ефемерність гріховних помислів з трьома основними вадами людини: 1) владолубством, 2) еретичністю («язичництвом»), 3) надмірною прив'язаністю до поцейбічного світу. Третя вада (відповідно до поширених каталогів мирських спокус) може суттєво розгалужуватися – і в цих розгалуженнях часто присутні як засоби порівняння павуки і павутиння. Так, наприклад, риторичне *tertium comparationis* у «Посланні Якова Чорноризця до князя Дмитрія Борисовича» (рукопис кінця XV століття) – популярна в давній покаєнній дисципліні спокуса жінкою, хтивість. З усіх різномірних гріховних діянь, щодо неприпустимості яких повчає київський чернець Яків Чорноризець (це не Мних Іаков – імовірний автор згаданого «Життя Бориса і Гліба») достатньо агресивного й нестриманого ростовського князя (походи на братів, дружні візити до Орди), у павутиння запропорюється людська душа лише від «безаконьного смѣса», себто блуду, адже «видъ бо любодѣйци – стрѣла есть чемерита: уязви лицемъ и ядъ въ сердце вложи, и мысли аки мухи вязнуть в **поставъ научий**, аки искра медливиши в половахъ, пламенемъ воспалитя; неводъ бо сердце ея, и сѣти уды ея, и узы в руку ея, и ловление бесѣды ея, осилы устенными заведеть во блудъ» [12, с. 193] (варто звернути увагу, що «аки мухи вязнуть в **поставъ научий**» саме «мысли», тобто йдеться про гріх у потенції).

Усі три теми можна назвати варіаціями однієї – найбільш глобальної – теми гордині. Найближчі й найпрозоріші джерела образу павутиння як алегорії на гординю містяться в християнській патристиці, де смисли образу також незначно варіюються. Найголовніше, що в староукраїнських запозиченнях зі святоотецького передання успадковуються готові формули, а не смисли, що передбачають якусь індивідуальну інтерпретацію. Так, Антіох Стратиг – малоазійський чернець і богослов VII століття, який не лише акумулював у своїх «Παυδέκτες της αἰτίας Γραφής» («Всезагальне зібрання писань») давньосхіднохристиянську дидактичну традицію, але й потужно вплинув на староукраїнську проповідницьку школу (у т. ч. й на згаданого Якова Чорноризця), – у «Слові 18» попереджає чернецтво не лишатися сам-на-сам з жінками, що не встигли доспівати псалми й очікувано говорить про павучі тенета дівочої краси, особливо небезпечні для чернечої братії: «Тому прекрасно й угодно Богові й людям вибачатися й відмовлятися від спілкування з ними [– юними жінками. – М. Ж.], аби, заплутавшись в їхніх сітях подібно до комах, що втрапили в **павутиння**, не зазнати небезпеки падіння. Особливо це стосується нас, котрі зріклися своїх родичів і присвятили себе Богові; не маємо потреби в суєтному й шкідливому для душі [– ст.-сл. «душевредний». – М. Ж.] спілкуванні з ними, щоб не було страждання в наших душах. Бо любогріховний демон багато старається проти нас...» [3, с. 93]. У «Слові 125» Антіох порівнює з павутинням суєтність теперішнього життя, протиставляючи його істинним благам, що готує для людини майбутнє: «Той, що сподівається на майбутні блага, відкидає тутешні й завдяки передчуттю благ майбутніх проходить крізь усе життєське, наче крізь тінь і **павутиння**, заради обіцяної надії й благодаті» [3, с. 437].

Але очевидно, що, як і загалом у християнській традиції, у Антіоха павутиння жіночої зваби є конкретизацією смертного гріха гордині, про який він говорить у «Слові 101»: «Такі воістину суємудрі та суєслівні², що забувають Бога, Який сотворив їх і дає здоров'я та їжу всякій плоті, такі, що сподіваються на силу свою. Як той, хто ходить по **павутинню**, впаде вниз, так і ті, що сподіваються на свою силу...» [3, с. 405].

Антіох Палестинський у свою чергу розвиває давнішу традицію Отців Церви, серед яких важко знайти такого, що зневажив би вдячним образом павука. І знову ж таки оцінка його є негативною, його тенета є алегорією тих небезпек, що чекають на занадто впевнену в собі людину. «Ліствиця» Іоанна Синайського (VI ст.) – вкрай популярна в давній Україні пам'ятка богословської літератури – має такий фрагмент діалогу святого з гріхами: «Наші породження суть падіння мужів духовних: гнів, наклеп, досада, дратівливість, волання, хула, лицемірність, ненависть, заздрощі, прихилиння, тиха, непокірливість. Є лиш одне, чому ми не маємо сили опиратися; позаяк ти нас сильно б'єш, ми й це тобі скажемо: якщо будеш щиро корити себе перед Господом, то зневажиши нас, як **павутиння**» [9, с. 123].

Зрозуміло, що тривале літературне життя павука і павутиння, як і мотивів, пов'язаних з цими образами, санкціоноване їхнім біблійним походженням. Павук у Святому Письмі – це

² Не перекладаємо, подібно до В. Шевчука, старослов'янізми на сує-, зважаючи на їхню неймовірну продуктивність в староукраїнській релігійній літературі.

окрема велика і цікава тема для дослідження. Тут варто лиш зазначити, що 1) зустрічається він у Біблії лише 3 – 4 рази (залежно від перекладацької традиції) та й то тільки в Старому Заповіті; 2) він по-різному інтерпретується в юдейській, елліністичній та християнській традиціях (від фізіологічного буквалізму до алегоризму); 3) за одним винятком («павук у Єрусалимському храмі») образ павутиння скрізь обслуговує ідею хисткості й примарності життя без істинного Бога.

Про те, що такий смисл остаточно прищепився до образу павутиння ще в перші століття християнства свідчить рання історія його використання у «світській» літературі. Августин Аврелій у «Сповіді» використовує образ павутиння («araneo», «araneae») у звичному біблійному значенні (відчутна алюзія на 38-й Псалом) навіть у небогословському, медитативно-психологічному контексті: *«І я збагнув, що «Ти наставляєш людину на несправедливості її й змушуєш душу її щезати як павутиння»* [2, с. 136]. Незначна поширеність вживання образу павутиння на позначення особливого стану душі свідчить не так про нереалізованість образу в цьому аспекті, як про обмеженість інтимної тематики в давній літературі. Тим не менш, у листах, мемуарній прозі психологічне павутиння зрідка зустрічаємо. У своєму «Літописі» Самійло Величко наводить «сповідницький» лист Іоанна Ернеста Грабе до преосвященного отця Варлаама Ясинського, де в схожій з Августиною тональності адресант пише: *«Не відаю, чи достатніми будуть любов моя і бажання для того, щоб, хвалячись католицизмом, забезпечив собі спасіння. Коли ж хочу змінити теперішній стан, а спосіб і термін до такої відміни від мене віддаляються, так страшуся, так зітхаю і так боюся зникати,— душу мою це перетворює в павутину»* [5, с. 525].

Але психологізм в інтерпретації образу павутиння – це радше відхилення від панівної тенденції або ж її другорядне відгалуження. Східна патрологічна традиція має приклади набагато більш перспективного вживання цієї алегорії. І Яків Мних – автор «Житія Бориса і Гліба», і Яків Чорноризець – автор «Послання» імпліцитно свідчать про напруженість стосунків між чернечим і князівським станами, що її Русь успадкувала від Візантії. В останній настороженість перед світською владою повсякчас змушує нагадувати про язичницьке її коріння. Відтак, мотив зречення Господніх заповідей і не завжди гречна поведінка володарів продукують ще один смисл образу павутиння – це тенета поганства. Іоанн Златоуст проповідує: *«Царями були язичники, Август, Тиверій, Гайй, Нерон, Веспасіан, Тит і всі наступні аж до часів блаженного царя Костянтина; і всі вони знали Церкву, одні з меншою, а інші з більшою жорстокістю, але всі знали її. Хоча дехто з них, здається, і давав їй спокій, але саме те, що царі були віддані безчестю, слугувало за привід до гонінь, адже інші через лестощі догоджали їм гонінням на Церкву. Але всі такі підступи й гоніння розривалися легше за павутиння, розсіювалися швидше за дим, розвіювалися скоріше за порох»* [2].

Григорій Сковорода майже через півтори тисячі років після Отців Церви максимально ускладнить смислову структуру образу павутиння, увівши його до розгалуженої концептосфери своєї філософії та мистецького стилю, іноді майже термінологізувавши і майже остаточно закривши прадавню тему для українського письменства. Барокове плетиво думок і слів філософа відкриває можливість для майже нескінченної інтерпретації цієї алегорії в нескінченному лабіринті барокового ж символізму: *«Пишек. Ах, мой боже! И ты на сем одном храмину счастья основал? Тако ли? – Еродій. Ей-ей! Третьяшолѣтная пещь неопално соблюла притчу сію: «Много хитростей знает лис ^Б, а еж одно великое». – Пишек. Но может ли от дождевых безгодій спасти сія, так сказать, куртая и куцая куртинка? – Еродій. Довлѣет, как ковчег. – Пишек. Мнѣ кажется, сія надежда есть паучинная одежда»* [15, с. 107-108].

Список використаної літератури

1. Абрахам К. Паук как символ в сновидении // Russian Imago : Исследования по психоанализу культуры : сборник / Гл. ред. В. А. Медведев / Карл Абрахам. – Москва : Аграф, 2004. – 591 с.
2. Августин Аврелий. Исповедь / Перевод и комментарии М. Е. Сергиенко / Августин Аврелий. – М. : Гендальф, 1992. – 290 с.
3. Антиох Монах. Всеобъемлющее собрание (Пандекты) Богодухновенных Святых Писаний / Пер. со ст.-сл. / Антиох Монах. – Новосибирск : Сибирская Благовонница, 2015. – 752 с.

4. Бугославський С. Україно-руські пам'ятки XI – XVIII в.в. про князів Бориса та Гліба : (Розвідка й тексти) // Пам'ятки мови та письменства давньої України. Т. 1. / За ред. Вол. Перетца / Сергій Бугославський. – К. : Всеукраїнська Академія Наук, 1928. – 211 с.
5. Величко С. В. Літопис / Пер. з книжної української мови, комент. В. О. Шевчука; Відп. ред. О. В. Мишанич / Самійло Величко. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 2. – 642 с.
6. Жиленко І. В. Синопис Київський. Лаврський альманах / Ред. рада : В. М. Колпакова (відп. ред.) та ін. – К. : ВПОЛ. – Спецвип. 2 : Синопис Київський / Ірина Жиленко. – 2002. – 194 с.
7. Зедльмайр Х. Секуляризація ада // Утрата середини / Пер. с нем. С. С. Ванеяна / Ханс Зедльмайр. – М. : Прогресс-традиция; Издат. дом Территория будущего, 2008, – с. 379-396.
8. Иоанн Златоуст. Восемь слов против иудеев [Ел. документ] / Иоанн Златоуст. – Режим доступу: https://docs.google.com/document/d/1-4Wd11KsNnjq5iEJlkq0wh58bkFg-9gRgP60oIc_CGw/edit?hl=en.
9. Иоанн Лествичник. Лествица / Иоанн Лествичник. – СПб. : Благовест, 1996. – 325 с.
10. Лаврентьевская летопись // Полное собрание русских летописей. – 2-е изд. – Л. : Изд-во АН СССР, 1926 – 1928. – Т. 1. – Вып. 2 : Суздальская летопись. – 579 с.
11. Лѣтописецъ о первомъ зачатии и создании святаго обители монастыря Густинскаго, святаго живоначальнаго Троицы, храма общежительнаго, въ льто бытия мира 7108 // Полное собрание русских летописей. – Т. 40 : Густинская летопись / Текст подг. Ю. В. Анхимюк, С. В. Завадская, О. В. Новохатко, А. И. Плигузов. – СПб. : Дмитрий Буланин, 2003. – С. 153-169.
12. Посланье Иякова Черноризьца ко князю Дмитрею Борисовичу // Смирнов С. Материалы для истории древнерусской покаянной дисциплины : (Тексты и заметки). – М. : ЧОИДР, 1912, – кн. 3, отд. 2. – С. 189-194.
13. Поучение новопосвященному иерею львовского епископа Арсения Желиборского, с приложением сочинения «о сакраментях и тайнах о церковных» // Голубев П. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники. (Опыт церковно-исторического исследования). – Т. II. (Приложения). – К., 1898. – С. 206-212.
14. Сковорода Г. С. Бесѣда 1-Я, нареченная Observatorium (Сіон) // Повне зібрання творів: У 2-х т. / Ред. кол. В. І. Шинкарук (голова) та ін. / Григорій Сковорода. – К. : Наук. думка, 1973. – Т. 1. – С. 282-306.
15. Сковорода Г. С. Благодарный Еродій // Повне зібрання творів: У 2-х т. / Ред. кол. В. І. Шинкарук (голова) та ін. / Григорій Сковорода. – К. : Наук. думка, 1973. – Т. 2. – С. 99-118.
16. Сковорода Г. С. Кольцо // Повне зібрання творів: У 2-х т. / Ред. кол. В. І. Шинкарук (голова) та ін. / Григорій Сковорода. – К. : Наук. думка, 1973. – Т. 1. – С. 357-410.

Аннотация

Жилин М. В. Главная тема древнеукраинской литературной арахнологии.

Одним из характерных зоологических образов традиционной риторической культуры в древнеукраинской литературе являются паук и главный продукт его жизнедеятельности – паутина. Анализ случаев использования этого образа главным образом в эпоху барокко дает возможность утверждать, что смыслы, связанные с ним, отличны от новоевропейских или ожидаемых современным реципиентом.

Анализируя развитие главной темы литературной арахнологии, можно сделать вывод о незначительной вариативности смыслов и контекстов, связанных с образами паука и паутины. Основными вариантами ванитативного мотива являются опасность богоотступничества, предостережение перед ересью и властолюбием. Главная тема унаследована из Библии через посредничество восточной патристики и древнерусского проповедничества.

Ключевые слова: паук, сеть, образ, аллегория, риторика, мотив, фауна.

Summary

Zhylin M. V. The main theme of the ancient Ukrainian literary arachnology.

One of the characteristic of environmental images of the traditional rhetorical culture in ancient Ukrainian literature are the Spider and a staple of his life – the wide web. The analysis of cases of use

of this image mainly in the Baroque era makes it possible to assert that the meaning associated with it, other than the modern European or expected date recipient.

Analyzing the development of the main theme of literary arachnology, we can conclude a minor variation of meanings and contexts associated with images of a spider and web. The main options of the main motive is a danger of apostasy, heresy and warning against lust for power. The main theme of the Bible inherited through the intermediary of the Eastern patristic and Old-Rus preaching.

Keywords: spider, web, image, allegory, rhetoric, style, fauna.

УДК 81'367.625:811.111

І. Є. Зозуля

Вінницький національний технічний університет

КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ФРАЗОВИХ І ОСНОВНИХ ДІЄСЛІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

***Реферат.** Стаття присвячена дослідженню критеріїв розмежування фразових і основних дієслів у сучасній англійській мові. Встановлено, що фразові дієслова – це дієслівні комплекси, які складаються з дієслова, прийменника чи прислівника, що заповнюють пустоти в лексичній системі мови, в якій відсутні назви дій, пов'язані з діяльністю людини. Досліджено та представлено 6 об'єктивних критеріїв розмежування фразових та основних дієслів сучасної англійської мови. Розглянуто значення фразових дієслів, які часто вживаються замість відповідних простих дієслів. Зроблено спробу класифікувати «частинки», які слідує за дієсловом у фразових дієсловах. Виявлення лексично-семантичних особливостей фразових дієслів у цілому і їхніх складових компонентів зокрема є ключем до успішного засвоєння цієї великої за обсягом частини вокабуляра сучасної англійської мови. Саме лексико-семантичний аспект є основним у процесі розрізнення фразових і нефразових дієслів.*

***Ключові слова:** фразове дієслово, одночленне дієслово, когезія, критерій, ідіоматика, пасивізація.*

Мовлення людини є засобом підвищенням культури та освіченості. Тільки через розвиток мовлення можливе становлення та удосконалення мислення, уяви, вищих емоцій. Вивчаючи англійську мову, часто натрапляємо на труднощі під час засвоєння нехарактерного для української мови лексичного явища – фразового дієслова.

Фразові дієслова посідають значне місце в дієслівній лексиці сучасної англійської мови і є надзвичайно вживаними зважаючи на свою велику різноманітність, ідіоматичність значень і неоднорідність функціонування. Розвиток і поповнення системи фразових дієслів відбувається за двома напрямками: використання неологізмів та розвиток семантики дієслівних лексем, які вже існують в мові.

За дослідженнями вчених (Дж. Поуві, А. Г. Ніколенко, Л. М. Черноватого) роль та вживання фразових дієслів в англійській мові значно зросли за останні роки. Для розуміння, говоріння, читання й письма потрібно добре володіти навичками вживання фразових дієслів. Нові словосполучення постійно виникають, поширюються в сучасній англійській мові та кодифікуються в спеціальних тлумачних словниках фразових дієслів. Деякі фразові дієслова витісняють «одночленні» дієслова на другий план. Під час порівнянні фразових дієслів з їхніми «одночленими» еквівалентами виявляємо відмінність у їхньому значенні та вживанні. Однослівні синоніми є нормативними за стилем, але їхнє вживання є недоречним у багатьох контекстах.

Термін «фразові дієслова» уперше використав англійський графік Логан Пірсл Смітт. Це поєднання дієслова й прийменника, дієслова й прислівника чи дієслова і прийменника з прислівником, ось чому визначають його як багатослівне чи двослівне дієслово; прийменник додає особливого значення дієслову чи робить його більш зрозумілим. Деякі прислівники так само можуть змінювати значення різних дієслів. Таке поєднання можна визначити як «ідіоматичне», оскільки дослівний переклад кожного з компонентів не становить єдиного змісту всього сполучення слів. Точніше, дослівний переклад може бути зовсім іншим, і часом